

X. Poznámky k vydavatelské činnosti Ústavu

Následující řádky nepředstavují vyčerpávající analýzu vydavatelské činnosti Ústavu, ale snaží se pouze podat některé podněty, o kterých členové Vědecké rady diskutovali.

1. Počet Ústavem vydaných publikací

Doposud Ústav vydal přes 120 publikací, z toho přibližně 30 periodických a čtyři multimediální výuková DVD. Tento výsledek pětapůlleté činnosti znamená, že v průměru bylo ročně vydáno kolem 15 knih.¹⁴² Dva ústavní českojazyčné časopisy vycházejí ročně celkem v šesti číslech – čtyři čísla revue Paměť a dějiny a dvě čísla odborného periodika Securitas Imperii. Již dříve v této zprávě, při srovnání rozpočtových a personálních východisek mezi Ústavem a některými jeho pendanty v sousedních zemích, bylo konstatováno, že zatímco Ústav v roce 2012 vydal 26 samostatných publikací (z toho sedm čísel periodik), činí ekvivalent na straně polského IPN 166 publikací.¹⁴³ Při zohlednění faktoru, o kolik měl Ústav (spolu s Archivem) v daném roce nižší rozpočet (zhruba devětkrát nižší) a o kolik nižší počet výzkumných zaměstnanců než jeho polský partner, nevjde Ústav z tohoto srovnání v zásadě špatně. Podobný obraz se nám naskytne při srovnání s německým BStU. Zvláště ke srovnání s polským IPN se sluší doplnit, že v prvních letech po založení IPN byl jeho publikační output ve srovnání s pozdějšími lety (2012: 166, 2011: 153, 2010: 202) také ještě výrazně skromnější.¹⁴⁴ Podle revidovaného Edičního plánu pro rok 2013 má v letošním roce vyjít 28 publikací (včetně sedmi čísel periodik a jednoho DVD).¹⁴⁵

Přesto se vedla i ve Vědecké radě poměrně živá debata o tom, zda lze publikační výsledky Ústavu čistě po kvantitativní stránce považovat za uspokojivé. Někteří kolegové přitom omylem vycházeli z dosti nepřesných údajů, které by šlo snadno ověřit (padly zmínky, že Ústav vydal od roku 2008 jen čtyři monografie, resp. jen pět jednoautorských monografií, přičemž první počet se k dnešnímu datu pohybuje kolem 20 a druhý kolem 15). Je možné, že tyto tendence početní dimenzi ústavní knižní produkce podceňovat vypovídají něco o předsudcích, které se i odborné veřejnosti na adresu Ústavu stále dost pevně drží.

2. Zastoupené žánry a témata

Stěžejním doporučením Vědecké rady je, a zde budiž již jen krátce zopakováno, že Ústav by ve své činnosti nadále měl soustavněji směřovat k vydávání monografií, a to hlavně děl syntetizujícího rázu.¹⁴⁶ Celkem působí dosavadní publikační portfolio Ústavu jako dosti nahodile sestavené, a to jak žánrově, tak i co se prezentovaných témat týče. U vydaných monografií dominují dílčí témata, s nejvíce zastoupeným směrem biografie. Nechybějí však ani monografie, o jejichž tematické relevanci s ohledem na zákonem danou specializaci Ústavu lze mít vážné pochybnosti (první vietnamská válka, recepce frankfurtské školy, západoněmecké levicové hnutí šedesátých let). Není ani tajemstvím, že řada Ústavem vydaných knih se zakládá na diplomových pracích mladých ústavních zaměstnanců, které vznikly většinou předtím, než se dotyční dostali na Ústav.

Na české poměry dosti slušnou úroveň mají Ústavem vydané sborníky, které obvykle vycházejí z pořádaných konferencí a seminářů. Zastoupená témata jsou vesměs v kontextu ústavního poslání relevantní. Těchto knih vyšlo celkem necelých 20 (některé, jako u monografií, v koedici, ojediněle i s cizojazyčnými obsahy).

¹⁴² Viz Katalog publikací Ústavu pro studium totalitních režimů. Praha 2012 (odráží stav do počátku roku 2012). Dále byly použity i Výroční zprávy 2012 a údaje zveřejněné na ústavním webu.

¹⁴³ Srov. kap. III. 2.

¹⁴⁴ Srov. Výroční zprávy IPN.

¹⁴⁵ Stav revidovaného Edičního plánu ÚSTR pro rok 2013 (stav ke dni 2. května 2013). K tomu vydání pěti publikací, původně se nacházejících v Edičním plánu také, muselo z finančních a v jednom případě z právních důvodů být zrušeno, resp. odloženo na následující rok.

¹⁴⁶ Srov. k tomu kap. IV. 4, bod 8).

Překvapivě nízký je počet vydaných memoárů. Vyšlo jich během více než pěti let pouze pět, tj. v průměru méně než jedna kniha vzpomínek za rok. Bere-li se v potaz, že tento žánr se hodí pro popularizační účely obzvlášť dobře, tak nelze než litovat, že se mu dosud nevěnovala větší pozornost.

Rovněž zatím velmi nízký je počet vydaných biografických slovníků a encyklopedických příruček.¹⁴⁷ Nejméně dvě velmi obsáhlá biografická, resp. obecně encyklopedická díla se toho času nacházejí v pokročilejším stadiu rozpracování (vedoucí funkcionáři KSČ, encyklopedie III. odboje), k tomu by měl podle revidovaného Edičního plánu vyjít v roce 2014 „Slovník vedoucích představitelů správ StB v letech 1953–1989“.¹⁴⁸ Ústav by tento směr neměl opouštět ani v budoucnu, protože význam a životnost fundovaných příruček obsahujících základní údaje nelze podceňovat.

Poněkud rozpačitým dojmem působí dosavadní produkce edic pramenů. Věnují se většinou úzce vymezeným tématům, což však není u tohoto typu publikací nic neobvyklého. Zatímco někteří členové Vědecké rady zřejmě inklinují k marginalizaci významu edic dokumentů obecně, jiní upozornili na nenahraditelný význam, který komentovaný a kritický způsob zpřístupňování pramenů pro posun stavu bádání, ale také pro některé dokumentační účely má. Edice pramenů jsou většinou výsledkem základního výzkumu. Představují první stupeň zpracovávání určité tematiky, na který by mělo navazovat vypracování dílčích studií a posléze syntetizujících podání. I obháji pramenných edic však upozorňují, že dosavadní produkce Ústavu v tomto segmentu se vyznačuje po kvalitativní stránce velkými rozdíly, přičemž průměrná úroveň není zrovna ohromující. Evaluace přinesla mimo jiné výsledek, že na Ústavu doposud neexistují obecně platné směrnice pro způsob transkripce historických dokumentů ani pro jejich editorskou úpravu. Nejednotná úprava vydaných edic tomu odpovídá. Někteří členové Vědecké rady se pozastavili také nad, podle jejich názoru, nedostatečně jasnou prezentací obsahu některých pramenných edic. Přimlouvají se za jasné vysvětlení obsahu, zároveň i relevance prezentované látky a přínosu publikovaného materiálu bezprostředně na začátku knihy, přičemž upozorňují, že nelze se spoléhat na to, že laické publikum je schopno tyto aspekty samostatně objasnit.

Většinou velmi slušnou až profesionální úroveň mají Ústavem vydané katalogy výstav (stejně jako samotné výstavy). Některé vyšly i v cizojazyčném vydání a vydány byly tyto publikace většinou v kooperaci s jinými institucemi. Za zmínku stojí, že Ústav se podílel – ve spolupráci se sdružením Post Bellum a soukromým nakladatelstvím – také na vydání jedné knihy komiksů.¹⁴⁹

Vysokou kvalitativní úroveň mají v poslední době také oba ústavní časopisy – Paměť a dějiny (PaD) a Securitas Imperii (SI; v případě Sborníku ABS, vydaného Archivem, jsou větší rezervy). PaD a SI dávají Ústavu dobrou vizitku, jejíž potenciál pro účely propagace činnosti a poslání však ještě nelze považovat za zcela využitý. V případě graficky zvlášť přívětivě realizované popularizační revue PaD se dává ke zvážení, zda by větší rezonanci v širší společnosti nepomohla bezúplatná distribuce na středních školách a některých univerzitních fakultách, přinejmenším však ve všech částech republiky pořádané cílené prezentace revue určené pro žáky, studenty a další zájemce. Odborné periodikum Securitas Imperii si postupně získává větší renomé mezi historiky, i v jeho případě však lze uvažovat o některých opatřeních, která učiní tento časopis známějším.

¹⁴⁷ Jediná publikace tohoto druhu je dosud: KALOUS, Jan a kol.: Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948–1989. Ministři a jejich náměstci. Praha 2009.

¹⁴⁸ Editory jsou Milán Bárta, Jerguš Sivoš a Pavel Žáček.

¹⁴⁹ Ještě jsme ve válce – Příběhy 20. století. Praha 2011.

3. Budoucí možnosti

Vyberme pouze tři formáty knih, které zatím v ústavním portfoliu – snad až na jednu výjimku – zcela chybějí. Prvním typem jsou tzv. pamětní knihy, tedy alba osob, jež zahynuly v důsledku existence totalitárních režimů.¹⁵⁰ Druhým typem jsou referenční pomůcky nejen pro vědecké účely. Míněny jsou například metodické příručky (jak interpretovat prameny, pro jaké výzkumné a dokumentační účely se hodí) a průvodce po archivních fondech uložených v ABS. Třetím typem jsou publikace určené pro občanské vzdělávání. Z dílny Ústavu by mohly vycházet útlé a snadno dostupné publikace, ve kterých bude obecně srozumitelným jazykem popsána kriminální a nelidská podstata totalitárních režimů a antidemokratické principy jejich fungování. Tento záměr jeví se o to důležitější, když si uvědomíme, že v Česku neexistuje veřejná instituce pověřená cílenou občansko-vzdělávací činností.

Nehledě na zvolené žánry zůstává při pohledu na dosavadní knižní produkci Ústavu problém pro mnohého pozorovatele poněkud iritující obsahové nekonzistentnosti. K budoucí větší sevřenosti publikační činnosti nepochybně přispěje již výše diskutované stanovení strategických priorit.¹⁵¹ Na Ústavu byla též zřízena Ediční rada, složená z některých jeho zaměstnanců i externistů. Zatím však nedošlo k přímé spolupráci mezi tímto grémiem, které mj. schválí návrh edičního plánu na následující rok, a Vědeckou radou a do dnešního data Vědecké radě nebyl ani předložen zápis ze zasedání Ediční rady¹⁵², ani schválený návrh Edičního plánu na rok 2014.

4. Vnější úprava

Úroveň písemných publikací ÚSTR lze pokládat, jde-li o vnější úpravu, za relativně uspokojivou. Hlavně se to týká designu knižních obálek. Při bližší analýze vnitřního bloku se nicméně ukazuje, že korektury a sazba nejsou vždy provedeny zcela důsledně, někdy nejednotný je způsob citování archivních pramenů, uvádění zkratk a webových odkazů. Překládáním cizojazyčných resumé by zásadně měli být pověřeni jen rodilí mluvčí, protože jen částečně srozumitelné cizojazyčné texty dávají státní instituci špatnou vizitku.

Relativně velkou výhradu lze mít, pokud jde o „čitelnost“ ediční nabídky Ústavu pro distributory a hlavně pro potenciální zájemce-čtenáře. Velká většina dosavadní knižní produkce vyšla samostatně, tj. v individuální úpravě, bez zařazení do tematicky či žánrově definované řady. Zde se v minulých letech zbytečně promarnila příležitost ústavní knižní produkci více zviditelnit a zpřehlednit, a to etablováním jasně od sebe odlišitelných edičních řad. Řady by časem dostaly vlastní renomé, což by zvýšilo zcela jistě i viditelnost a prodejnost jednotlivých titulů v nich vycházejících. Jednotný design jednotlivých řad by pravděpodobně vedl i ke snížení produkčních nákladů a zjednodušení předtiskových příprav.

¹⁵⁰ Snad jediná, a to velmi důstojná publikace tohoto typu je: BÁRTA, Milan – CVRČEK, Lukáš – KOŠICKÝ, Patrik – SOMMER, Vítězslav: Oběti okupace. Československo, 21. srpna – 31. prosince 1968. Praha 2008 (vydáno i v anglickém znění).

¹⁵¹ Srov. kap. III. 4.

¹⁵² První zasedání nově sestavené Ediční rady se konalo v polovině září 2013.